

КРИСТАЛІЧНА СТРУКТУРА $A^{II}La_4Ti_5O_{17}$ ($A^{II} = Ca, Sr$)

Чумак В.В., Тимов Ю.О., Белявіна Н.М., Марків В.Я., Слободяник М.С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
chumak@ua.fm

Методом порошкової рентгенівської дифракції вперше проведено визначення кристалічної структури $A^{II}La_4Ti_5O_{17}$ ($A^{II} = Ca, Sr$), полікристалічні зразки яких були синтезовані термообробкою (1670 К, $\tau = 2$ години) сумісноосаджених гідроксикарбонатів. Зйомка проводилась в дискретному режимі (крок сканування $0,03^\circ$, експозиція в точці 5 секунд) на мідному фільтрованому випромінюванні.

Дифракційні спектри $A^{II}La_4Ti_5O_{17}$ ($A^{II} = Ca, Sr$) проіндексовано в ромбічній сингонії. Періоди елементарних комірок складають для $CaLa_4Ti_5O_{17}$: $a = 3.8946(9)\text{\AA}$, $b = 31.262(1)\text{\AA}$, $c = 5.512(5)\text{\AA}$; для $SrLa_4Ti_5O_{17}$: $a = 3.9101(4)\text{\AA}$, $b = 31.320(3)\text{\AA}$, $c = 5.5343(5)\text{\AA}$. Систематика погасань дифракційних спектрів вказує на належність кристалічної структури вказаних титанатів до полярної групи симетрії $P2nn$ або до центросиметричної групи $Pmnn$. Враховуючи вищезазначене, нами було проведено уточнення двох початкових моделей структури $A^{II}La_4Ti_5O_{17}$ ($A^{II} = Ca, Sr$): нецентросиметричної ($P2nn$) і центросиметричної ($Pmnn$), при побудові яких використані координати атомів в структурах $Sr_5TiNb_4O_{17}$ (пр.гр. $Pmnn$) та $Sr_5Nb_5O_{17}$ (пр. гр. $P2nn$).

Кінцеве значення фактору недостовірності R_w для нецентросиметричної групи ($P2nn$) у $CaLa_4Ti_5O_{17}$ дорівнює 0.064 при 240 незалежних відбиттях, а у $SrLa_4Ti_5O_{17}$ 0,066 при 241 незалежному відбитті. У центросиметричній групі ($Pmnn$) R_w для $CaLa_4Ti_5O_{17}$ дорівнює 0.071, а у $SrLa_4Ti_5O_{17}$ 0,077 при тих же кількостях незалежних відбиттів. Склад обох сполук, уточнений при розрахунку за цими двома моделями їх структур відповідає (в межах похибки визначення) експериментально заданому. Враховуючи незначну різницю в величинах R_w обох моделей структури $A^{II}La_4Ti_5O_{17}$ ($A^{II} = Ca, Sr$), вибір між можливими центро- або нецентросиметричною просторовими групами досліджуваних сполук був здійснений шляхом аналізу значень частот полос їх інфрачервоних спектрів і спектрів комбінаційного розсіювання. Невиконання правила альтернативної заборони дозволяє вибрати для $A^{II}La_4Ti_5O_{17}$ ($A^{II} = Ca, Sr$) полярну групу симетрії $P2nn$.

ШПС $A^{II}La_4Ti_5O_{17}$ ($A^{II} = Ca, Sr$) утворені двомірними перовскітоподібними блоками, кожен з яких складається з п'яти шарів, сполучених вершинами деформованих октаєдрів TiO_6 . Блоки зміщені один відносно одного вздовж осі X на половину ребра перовскітового кубу і послідовно чергуються вздовж осі Y . В ШПС $CaLa_4Ti_5O_{17}$ відстані $Ti - O$ знаходяться в межах від 1.83(3) до 2.11(6) $\text{\AA}$, а в ШПС $SrLa_4Ti_5O_{17}$ в межах від 1.82(8) до 2.14(9) $\text{\AA}$.

Ступінь деформації октаєдрів TiO_6 в структурі $A^{II}La_4Ti_5O_{17}$ ($A^{II} = Ca, Sr$) мінімальна у октаєдрів, які розташовані в центрі перовскітоподібного блоку. Безпосередній зв'язок між октаєдрами TiO_6 сусідніх перовскітоподібних блоків в ШПС $A^{II}La_4Ti_5O_{17}$ ($A^{II} = Ca, Sr$) відсутній. Вони зв'язані між собою за допомогою зв'язків $-O - A^{II}(1) - O - (A^{II} = Ca, Sr)$. Координаційне число атому $A^{II}(1) - 10$, а внутрішньоблочних атомів $A^{II}(2)$ і $A^{II}(3) - 12$.

Найбільш суттєва різниця між ШПС сполук $CaLa_4Ti_5O_{17}$ і $SrLa_4Ti_5O_{17}$ полягає в характері розподілу катіонів лужноземельного металу і РЗЕ в межах п'ятишарового перовскітоподібного блоку. На відміну від $SrLa_4Ti_5O_{17}$, де цей розподіл носить статистичний характер, в ШПС $CaLa_4Ti_5O_{17}$ спостерігається переважна локалізація катіонів La^{3+} в зовнішніх шарах перовскітоподібного блоку.

На основі аналізу одержаних результатів, а також відомих даних про особливості ШПС $NaCa_4Nb_5O_{17}$ і $Ca_2Nd_4Ti_6O_{20}$ визначені основні фактори, які найбільш суттєво впливають на характер розподілу атомів типу A в ШПС сполук типу $A_nV_nO_{3n+2}$. Показано, що зростання різниці в величинах кристалічних електронегативностей атомів типу A сприяє їх статистичному розподілу в перовскітоподібних блоках ШПС.